Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 43, Aralık 2019, s. 32-63

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.39321>

Doç.Dr. Deniz DEMİRARSLAN

Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, demirarslandeniz@gmail.com

BATILILAŞMA/MODERNLEŞME SÜRECİNDE KENTSEL KAMUSAL ALANLARIN DÜZENLENMESİNE YÖNELİK ÇALIŞMALAR VE KENTSEL DONATI ÖĞELERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Özet

Tarihsel süreçte insanların, günlük yaşam içerisinde ihtiyaçlarını karşılamak üzere kent içinde kamusal alanları düzenleme çalışmaları görülmektedir. Kamusal alan insanların günlük eylemlerini ya da özel günlerdeki eylemlerini gerçekleştirdikleri, toplumu birbirine bağlayan ortak bir zemin olarak tanımlanmaktadır. Bu çaba içinde kamusal alanlarda kullanılmak üzere heykel, çeşme, kent mobilyası gibi bazı donatı öğeleri de ortaya çıkmıştır. Toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanına işaret etmek için kullanılan bir kavram olarak tanımlanan kamusal alanların düzenlenmesi ve bu alanlarda kullanılan ve günümüzde kent mobilyası olarak da isimlendirilen bu donatı öğeleri tarih boyunca imar hareketleri, tasarım akımları, politika, ekonomi, sosyo-kültürel değişimler gibi hareketlere bağlı olarak gelişim göstermiştir. Türkiye’de kentsel kamusal alanların düzenlenmeye başlanması ve kentsel donatı öğelerinin kullanılmaya başlanması Batılılaşma/ Modernleşme sürecinde yoğun bir şekilde görülmektedir. Bu çalışmada imar hareketleri, mimarlık akımları, sosyo-kültürel ve politik gelişmeler doğrultusunda Türkiye’de kentsel kamusal alanların biçimlenişi ve bu mekânları yaşatan öğeler olarak kamusal alanda kullanılan donatı öğelerinin gelişimi irdelenmiş bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent, kamusal alan, kentsel donatı elemanı, kent mobilyası

AN OVERVIEW OF STUDIES ON THE REGULATION OF URBAN PUBLIC SPACES AND URBAN EQUIPMENT IN WESTERNISATION/ MODERNISATION PROCESS IN TURKEY

Abstract

It is seen that people try to organize public spaces in the city in order to meet their needs in daily life in the historical process. Public space is defined as a common ground where people perform their daily actions, or their actions on special occasions, connecting society. In this effort, some equipment items such as sculptures, fountains and urban furniture have also emerged for use in public spaces. Public spaces are a concept used to refer to the common area of social activity in which thoughts, discourses and actions are produced and developed to determine and realize the common good of society. The arrangement of these public spaces and the elements used in these areas, also called urban furniture today, have developed through history due to movements such as building movements, design movements, policy, economy, socio-cultural changes. The beginnings of the organization of urban public space and the introduction of urban equipment item is seen in an intensive way in Westernization/ Modernization process in Turkey. In this study, development movements, architectural movements, socio-cultural and political developments in Turkey in line with the formation of public spaces and the development of the elements used in the public space as living elements of these spaces are examined.

Key words: Urban, public space, urban equipment, urban furniture

GİRİŞ

Kentin çok çeşitli tanımları bulunmaktadır. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlükteki tanıma göre (URL-1); “Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimsenin tarımsal uğraşılarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşme birimi” kent olarak tanımlanmaktadır. Bir yerleşme biçimi ve bir topluluk türü olarak kent, sosyo- kültürel, ekonomik ve politik açıdan tarihi gelişmenin bir ürünüdür.

Bir başka tanıma göre kent; toplumsal, siyasal, yönetsel ve ekonomik alanların bütün vatandaşlar için var olduğu yaşam alanıdır (Akkoyunlu, 2007: 11-26). Keleş’in eserinde (2002: 89) kent kavramı; kentli insanı çevreleyen ve ondan etkilenen ekonomik, sosyolojik, kültürel boyut gibi tüm boyutları içeren bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş bir ifadeyle kent terimi, nüfus ölçütüne göre nüfus büyüklüğü belirli bir düzeyi aşan, yönetim ve sınır ölçütüne göre belirli bir yönetsel yapı ve sınır içerisinde kalan, ekonomik ölçütlere göre sanayi üretiminin baskın olduğu, sosyolojik ölçütlere göre ise insan davranışlarını özgürleştirirken aynı zamanda sınıflandıran yerleşim yerleri olarak tanımlanabilmektedir (Keleş, 2002: 12; Demirarslan, 2016: 28).

Kamusal alan konusunda kentin sosyolojik açıdan tanımı önem kazanmaktadır. İlk olarak kentin sosyolojik açıdan tanımını yapan sosyolog Rene Maunier, ‘Şehirlerin Menşei ve Ekonomik

Fonksiyonu’ adlı eserinde “Kent, nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubudur.” demektedir (Yörükân, 2006: 12). Dolayısıyla kentsel çevrenin önemli unsurlarından biri de kamusal alanlardır. Her kent esasen kamusal bir oluşumdur (Kedik, 2011: 232; Bahçeci, 2018: 115). Kamusal alanlar ise, kentlerde yaşayan insanların birbirleriyle iletişim kurdukları, çeşitli eylemleri gerçekleştirdikleri, kısacası kentlerde toplum yaşamının geçtiği park, bahçe, yol, meydan, pazar alanı, avlu gibi mekânlardır. Kamusal alanlar da kendi içinde açık kamusal alanlar ve özel alanlar olarak iki şekilde görülmektedir (Erdönmez ve Akı, 2005: 67). Kentlerde kamusal alanlar fiziksel özellikleri yanı sıra toplumsal, sosyolojik, psikolojik, kültürel ve tarihsel yönden değer kazanmaktadır.

Yaşayan bir unsur olarak kentlerin de tıpkı insanlar gibi kimlikleri ve ruhları bulunmaktadır. Kentlerde yaşayan insanların yaşam tarzı, gelenek ve görenekler, kamusal, özel ya da yarı özel mekânlar, doğal ve yapılı çevre, kenti oluşturan tüm sayısız öğeler bu sistemler bütünü oluşturmaktadır. Tüm bunlar da kentin kimliğini belirleyen unsurlardır (Resim- 1).

Resim 1. Londra denilince ilk akla gelen bir simge ve kamusal alan olarak Trafalgar Meydanı (URL-2).

Bu nedenle bir kentin kimliği, toplumların yaşam biçimlerini, tarihlerini, gelenek- görenek ve kültürlerini, politik ve ekonomik yapısını yansıtan önemli bir unsurdur. Öte yandan kent kimliğini zenginleştirerek özgün kılan ise, kentin kamusal alanlarında kullanılan donatı öğeleridir. Kamusal alanlarda bulunan donatı öğeleri, içinde yaşadığımız kentlerin tarihini, estetik ve görsel değerleri ile bu değerlerin önemini ön plana çıkartmakta, bu değerler ise işlevsel ve görsel anlatımında somutlaşarak bu donatı öğelerinin estetik, kullanışlılık ve dayanıklı olma özellikleri yanında kentin tarihsel geçmişine de eklenerek, ona süreklilik kazandırmasına katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de kentsel kamusal alanlar için düzenlemeler ve bu alanlarda ihtiyaç duyulan kentsel donatı öğelerinin kullanılmaya başlanması 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batılılaşma hareketleri ile görülmüş olup; Cumhuriyet döneminde de Modernleşme hareketleri ile ivme kazanarak devam etmiştir.

Bu çalışmada, kente ait kamusal alanların düzenlenmesi ile bu mekanlardaki kullanıcısı belirsiz ve değişken kullanıcı işlevlerine yönelik, çoğunlukla sabit hizmet ekipman ile yapılar olarak tanımlanan ve sokak mobilyası, işaret levhaları, telefon kulübeleri, oturma bankları, otobüs

durakları, çöp kutuları, çeşmeler, sebiller, çiçeklikler, saat kuleleri, anıtlar, yaya yolları gibi kentin kamusal alanlarında yer alan donatım araç ve gereçlerinin tümü olarak sıralanan donatı öğelerinin, Türkiye ölçeğinde ulusal ve yerel yönetimler, toplumun yaşam koşulları, tasarım akımları, sosyo-kültürel değişimler gibi etkenlere göre Tanzimat Döneminden başlayarak günümüze dek süren Batılılaşma ve Modernleşme sürecinde gelişim ve etkilenme durumu irdelenmiş bulunmaktadır. Bu amaçla kent kimliğinin en etkin öğelerinden birini oluşturan ve mimari yapılanma, kentsel kamusal alan ile buralarda yer alan doğal ve yapay öğelerden oluşan donatı öğelerinin, özellikle tarihi kentlerimizin kentsel kimliği üzerindeki etkilerinin tarihi süreç içerisinde Batılılaşma/ Modernleşme dönemi olarak incelenmesi bu çalışmada ele alınmaktadır. Türkiye’ de Batılılaşma /Modernleşme süreci dört dönemde ele alınmaktadır. Bunlar; 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet’e kadar geçen süre (Batılılaşma/ Osmanlı modernleşmesi), Cumhuriyetin ilk yıllarından 1950’li yılların ikinci yarısına kadar olan süre (Erken Cumhuriyet Dönemi), Erken Cumhuriyet dönemi ilkelerinin gerilemeye başladığı 1950’li yılların ikinci yarısından 1980’lerin başına kadar olan süre ve 1980 sonrası dönem olup; bu çalışmada da konu bu dört dönem kapsamında incelenmiştir (Tekeli, 2001: 19; Gürkan, 2019: 147).

1.BATILILAŞMA/ OSMANLI MODERNLEŞMESİ DÖNEMİNDE KENTSEL KAMUSAL ALANLARIN DÜZENLENMESİNE YÖNELİK YASA VE UYGULAMALAR

Lale Devri’nden başlayarak özellikle 19. yüzyılda ivme kazanan Batılılaşma/ Modernleşme hareketi olarak isimlendirilen bu sosyo-kültürel dönüşüm önce Saray ve yakın çevresinde başlamış, başkentin mahallelerine ve oradan da tüm İmparatorluğa yayılarak kültür- sanattan, yaşam alışkanlıklarına, barınma kültüründen kent kültürüne dek her alanda etkili olmuştur. Batılılaşma / Osmanlı Modernleşmesi kapsamında olan değişim ve yeniliklerin etkilemiş olduğu önemli alanlardan biri de kentsel kamusal alanların düzenlenmesine yönelik yasa ve uygulamalar olmuştur.

Esasen, Osmanlı’da şehirlerin imarına ilişkin çalışmalar Batılılaşmadan daha eski dönemlere dayanmaktadır. Osmanlı insanının şehirleri fethettikten sonra bu şehirlerde yaptıkları imar faaliyetleri 15. Yüzyılın çağdaş kaynaklarından örneğin Osmanlı tarihçisi Âşık Paşazade (1400-1484) ya da Mehmed Neşri’den (1450- 1520) öğrenilebilmektedir. Bu kaynaklar her bir padişahın döneminin tarihi ile birlikte onların şehirlere yaptıkları katkıları, yatırımları ve imarı anlatmışlardır. Osmanlılar fethettikleri şehirlerin mimari unsurlarının ve inşa edilmiş alanlarının yakılıp yıkılması yerine mevcut halinin korunması için tamir ve tadil edilerek kullanılmasına yönelik bir anlayış benimsemiş ve şehrin teknik, estetik ve yaşanabilir alanlarla ilgili birikiminin sürdürülmesine yönelik bir uygulamaya yönelmişlerdir (URL-3). Şehirlerin yapılanma ve gelişmesinde ana role sahip olan dinî, kültürel, sosyal, ticarî nitelikli yapılar çok büyük oranda sultanlar, vezirler, önemli devlet memurları ve zengin kişiler tarafından yaptırılmıştır (Keleş, 2002: 177-188). Bu uygulamaya 19. Yüzyıl İstanbul’unda da rastlanmaktadır. Örneğin; Karaköy semtindeki ünlü Kamondo Merdivenleri dönemin zenginleri arasında yer alan Abraham Kamondo tarafından yaptırılmıştır (Resim-2).

Resim 2. Kentsel donatı öğesi olarak Kamondo Merdiveni (URL-4).

Osmanlıda her şehrin kendine özgü yerel şartları dikkate alan kanunları bulunmaktaydı. Bu yöntem geçmiş kültür ve geleneklerin öğrenilmesi, yaşatılması ve sürdürülmesi sonucunu da doğurmuştur. Osmanlı şehirlerinde, özellikle de klasik dönem yani 19. Yüzyıl öncesi dönemde, kendi kendini yönetme ilkesi görülmektedir. Şehirdeki işlevlerin idaresi ve altyapı hizmetlerinin inşası ve sürdürülebilir kılınması anlamındaki bu kendi kendini yönetme ilkesi Osmanlı şehirlerinin pek çoğunda izleri görülebilecek bir ilkedir. Modern belediyeciliğin üstlendiği birçok şehir işlevi yani şehrin alt ve üst yapı uygulamaları tam anlamıyla Kamondo Merdivenleri örneğinde olduğu gibi yerel aktörler ve kurumlar tarafından icra ve idare edilmekteydi. Loncalar, tekkeler, medreseler ve vakıflar da şehrin imarında önemli işlevler üstlenmişlerdir.

Buradan da anlaşılacağı üzere; Türkiye’de kentsel kamusal alanların temelini meydana getiren şehircilik hareketlerinin kökeni Osmanlı dönemine dayanmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında zamanın Bursa valisi Ahmed Vefik Paşa, ilk başkent Bursa’yı iptidaî ve yıkık dökük bir şehir olmaktan çıkarıp bayındır bir hale getirmek için büyük çaba sarf etmiştir. Öncelikle dolambaçlı yollarla ulaşımın zor olduğu şehir içini kestirme, geniş yollar açarak ferahlatmıştır. Bursa’nın tarihî eser ve abidelerinin kurtarılması ise Ahmed Vefik Paşa’nın adını, daha sonra valiliğinde yaptıkları ile beraber yıllarca dillerden düşürmeyen en büyük hizmet ve başarılarından olmuştur (Keleş, 2001: 177-188). Burayı güzelleştirme ve bayındır kılma uğrunda hizmetleri herkesçe takdir gören Ahmed Vefik Paşa şehir halkı tarafından yıllarca ‘Bursa’nın kurtarıcısı’ olarak anılmıştır (Resim- 3) (URL-5).

Resim 3. Bursa Ahmed Vefik Paşa Tiyatrosu ve çevre düzenlemesi,

II. Abdülhamid Fotoğraf Albümü (URL-6).

Ahmet Vefik Paşa'nın bu çalışmalarının yanında 16 Ağustos 1854 tarihli resmi tebliğ ile; İhtisab Nezareti kaldırılmış ve yerine beledi görevleri üstlenecek bir örgüt olarak İstanbul Şehremaneti İdaresi kurulmuştur. İntizam-ı Şehir Komisyonu'nun kurulması da kaldırım, lağım ve su yollarının yapılması, sokakların temizliğinin sağlanması, cadde ve sokakların aydınlatılması, sokakların mümkün olabildiğince genişletilmesi, belediye örgütünün düzgün işleyen bir muhasebe teşkilatına sahip olması gibi öneriler sunması açısından önem taşımaktadır (Negiz, 2007: 12).

Osmanlı Döneminde şehirlerde alt yapı çalışmaları yapılmaya ve özellikle çeşmeler ve sebiller (Resim- 4), çok ender de olsa anıtlar, nişan taşları, saat kuleleri yapılması, bayram, pazar, panayır, festival gibi özel günlerde taklar ve salıncaklar kurulması (Resim- 5, 6), atlar için yalaklar gibi donatılar kullanılması (Resim- 7,8,9) ile geç dönemde millet bahçeleri gibi ihtiyaçlar doğrultusunda kamusal alanların düzenlenmesine çalışılmıştır (Resim- 10, 11). Örneğin; ok atma yarışmalarında atılan okun düştüğü yere hatıra olarak dikilen taşların yakın çevresine mescit yapılması ve zamanla bu alanların iskana açılması ile nişan taşları Osmanlı başkentinin kamusal alan donatı öğeleri haline gelmiştir. 16. Yüzyıldan itibaren görülen saat kuleleri ise II. Abdülhamit döneminde İmparatorluğun büyük kentlerine yayılmış ve kentlerde kentsel donatı öğesi olarak yer aldıkları kentlerin simgeleri haline gelmişlerdir (Resim- 12). II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yılında valilere gönderdiği ferman, bu kulelerin yayılmasını sağlamıştır.

Resim 4. Bursa’da çeşme (1900), Bursa’da sokakta mazgal (1895), (URL-8).

Resim 5. Kentsel kamusal alan olarak Şehzadebaşı 1900’ler ve Osmanlı Dönemi Şam’da bir kamusal alanda bayram günü kurulmuş bir salıncak, (1894), (URL-8).

Resim 6. Zafer takı Selanik (1911); Zafer takı İstanbul (1871) (URL-7).

Resim 7. Kentsel kamusal alanda atlar için su temini ve yalak, Selanik (1911), (URL-8).

Resim 8. Yukarıda üzeri kapalı pazar yeri düzenlemesi ve çeşme, Gelibolu (1881), altta Konya’da pazar yeri 1900’ler (URL- 8).

Resim 9. Mesire alanı ve çeşme, Ressam: Hermann Caffi (1884).

Osmanlı döneminde, kamusal alan olarak halkın kullanımına sunulan bağ, bahçe ve korular, kentlerin eğlence, sosyal ve kültürel yaşam merkezi olmuştur. Bu bağlamda bağ, bahçe ve korular, halkın sosyal ve kültürel etkileşimi, gelişimi ve değişimini sağlayan kilit alanlardır. Batılılaşma ile geleneksel toplumdan modern topluma geçişte yeşil alanlar, anlamsal, şekilsel ve işlevsel açıdan farklılaşmıştır. Batılılaşmanın etkisi ile Selçuklu ve Osmanlı'dan gelen bağ ve bahçe kültürü yerini mesire yeri ve park kavramına bırakmıştır. 1864'de Taksim Pangaltı yolu inşa halindeyken Taksim'deki Hristiyan mezarlıklarının Şişli'ye taşınması ve boşalan alana bir Taksim Bahçesi yapılması söz konusu olmuştur. Dikdörtgen biçimdeki park 'Beaux-arts' özelliklerine uygundur. Altıncı Daire İdaresi'nin Tepebaşı'nda oluşturduğu bir diğer bahçe de Tepebaşı Millet Bahçesi olup Pera halkına hizmet etmiştir. Çamlıca Pakı'nın oluşumu ise 1850'ler sonrasında deniz ulaşımının gelişiminin bir sonucudur (Gürkaş, 2009: 178- 181). Özellikle Lale Devri ile Osmanlı, geleneksel bahçe uygulamasından, batının toplumu dönüştürme ve sosyalleştirme adına çok güçlü bir biçimde kullandığı mesire alanı uygulamasına geçiş yapmıştır. Bilhassa akarsu vadilerinin düzenlenmesiyle daha çok gezinti amaçlı kullanımlara olanak sağlayan bu alanlar içinde ön plana çıkanlar İstanbul'daki Göksu ve Kâğıthane Dereleri çevresindeki alanlardır (Çelik, 2018: 334). Gülhane Parkı ve Fenerbahçe Parkı gibi parklar da önemli mesire alanlarını oluşturmaktaydı (Resim- 10). Geç Osmanlı döneminde yukarıda da bahsedildiği üzere Sultan Abdülaziz'in emriyle halka açık umumi bahçeler yani 'millet bahçeleri' yapılmıştır. Sonra şehrin farklı yerlerinde, naturalist bahçe üslubunda kurulan mesire ve halk bahçeleri yapılmaya devam etmiştir. Osmanlı döneminde başlayan bu modernleşme çalışmaları Cumhuriyet kurulduktan sonra da devam etmiş; yeşil alanlar imar planları ile oluşturulmaya başlanmıştır (Çelik, 2018: 335). Batılılaşma etkisiyle Millet Bahçeleri, Fransa'daki halk bahçelerinden esinlenilerek yapılmıştır. Millet Bahçeleriyle, kişilerin ve toplumun sosyalleştirilmesi ve kontrol edilmesi hedeflenmiştir. İstanbul'daki ilk millet bahçesi, Taksim Millet Bahçesidir (1866). İlk millet bahçesinden 3 yıl sonra, Üsküdar'da Sarıkaya Millet Bahçesi (1868-1869) oluşturulmuştur. İstanbul'da açılan üçüncü millet bahçesi, Sultan Ahmet Meydanı'na yaptırılan (1871-1872) Sultan Ahmet Millet Bahçesidir. Daha sonra

Tepebaşı Millet Bahçesi ve Kısıklı Millet Bahçesi tesis edilmiştir (Çelik, 2018: 337, Memlük 2009; Gürbüz 2009: 185). İstanbul dışında Adana, Ankara, Aydın, Bursa, Edirne, Erzurum, Kars, Kayseri, Konya, Mersin, Sinop ve Sivas'ta da Millet Bahçesi yapılmıştır (Resim- 11)

Resim 10. Gülhane Parkı (1912), (URL-9), Fenerbahçe mesire alanı genel görünümü (1900) ve Fenerbahçe Parkı'nın kullanımı, (1910) (URL-10).

Resim 11. Tepebaşı Millet Bahçesi (URL-11).

Resim 12. İzmit Saat Kulesi- 34. Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yıldönümü nedeniyle İzmit mutasarrıflığı denetiminde İzmit Belediyesi tarafından yaptırılmıştır. Çanakkale Saat Kulesi ise yine II. Abdülhamid döneminde (1897) İtalyan Fahri Konsolosu Emilie Vitalis'in maddi katkıları ile yaptırılmıştır (URL-12) .

Tanzimat'a kadar olan dönemde imar ve kamusal alan düzenlemesine ilişkin düzenli bir uygulama geliştirilmemekle birlikte; Tanzimat'ın ilanı ile birlikte başlayan Batılılaşma/Modernleşme hareketinin bir olumlu etkisi olarak kamusal alanların düzenlenmesine ilişkin yasa, tüzük ile yönetmelikler sırayla yürürlüğe girmiştir. Bu doğrultuda ilk çalışma 1848 Ebniye Nizamnamesi'dir. Tanzimat'ın mimarı olarak bilinen Sadrazam Mustafa Reşid Paşa döneminde yapılan bu nizamnamede Üsküdar, Galata ve Eyüp semtlerinde yapılacak yapıların yapılış biçimi ve şehirleşme hakkında kurallar yer almakta iken; İstanbul'un yukarıda belirtilmiş bulunan semtlerde cadde ve sokaklarının genişletilmesi için yapıların anlaşma yolu ile sahiplerinden satın alınması ya da kamulaştırılması kabul edilmiş, cadde ve sokakların maksimum genişlikleri, yapıların yükseklikleri belirlenmiş bulunmaktadır. 1848 tarihli birinci Ebniye Nizamnamesi ayrıca açıkça yangınla ilgili mahallere ve bu mahallerde yapılacak uygulamalara ilişkin kararları da içermektedir (Söğüt, 2006: 50-61; Ötekin, Demirarslan vd, 2003: 99-111). 1849 yılında ise geniş kapsamlı ikinci Ebniye Nizamnamesi çıkarılmıştır.

Böylece Ebniye Nizamnamesi sayesinde kentlerde kamusal alanın düzenlenmesine ilişkin ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu yasal düzenlemelerin ihtiyaca cevap veremeyerek yetersiz kalması üzerine, 20 Nisan 1859 yılında nizamnamelerin hükümlerini birleştiren; Beyoğlu ve Galata (Altıncı Daire-i Belediye) bölgesi öncelikli uygulama alanı olmak üzere 'Zokaklara Dair Nizamname' çıkartılmıştır (Seyitdanlioğlu, 1996, 66-81). 1864 Turuk ve Ebniye Nizamnamelerinde ve 1868 yılında yapılan düzenleme ile şehirlerin su ve kanalizasyon alt yapılarına ilişkin yapılması gerekenler belirlenmiştir. Bina cephelerinin geri çekilmesi, yangın durumunda binaların güvenliği ve güvenli alanların oluşturulması, yapıların yenilenmesi, ahşap yapılar yerine taş binaların yapımına ağırlık verilmesi söz konusu olmuştur. Örneğin Turuk ve Ebniye Nizamnamesi'nin birinci maddesinde yolların ve sokakların genişlikleri, ikinci maddesinde Üsküdar'dan Ortaköy'e Boğaziçi sahilinde yayaların rahat yürüyebilmesi için akarsu üzerlerine, sahilhanelere ahşap köprülerin yapılması, altıncı maddesinde meydan, uç ve

dört yol ağızları ile rıhtımların düzenlenmesi, otuz üçüncü maddesinde sokaklarda su, kanalizasyon gaz boruları için alt yapının devlet tarafından yapılması gereği gibi hususlar ele alınmıştır. Bu nizamnamelerde Osmanlı ülkesinde yolların dört sınıfa ayrıldığı, vilayet merkezlerinden Dersaadet'e, iskelelere ve demiryollarına ulaşan yolların birinci sınıf yol olduğu; ikinci sınıf yolların vilayet merkezleriyle sancak merkezlerini birbirine bağlayanlar; üçüncü sınıf yolların ise kazadan kazaya ve kazalardan büyük caddelere, demiryollarına, iskelelere giden sancak yolları olduğu; dördüncü sınıf yolların da kazadan kazaya giden yolların aynısı olup, daimi suretle arabaların gelip geçmediği nahiye yolları oluşturmaktadır. Birinci sınıf itibar olunan büyük caddelerin net genişliği 7 m, her iki kenarında birer metre düzeltilmiş alan olmak üzere toplam genişliği 9 m olacaktı. İkinci sınıf yolların genişliği 5,50 m., kenarlar 1,5 m, toplam 7 m; üçüncü sınıf yolun genişliği ise 4,5 m, kenarlar 1 m, ve toplam 5,5 m, dördüncü sınıf yolun genişliği ise 3 m olacaktı. Yokuşların eğimi % 6'yı geçmeyecek, gerekli görülürse Nafia Nezareti'nin talimatıyla değişiklik yapılabilecekti (URL-13).

Daha sonra 1877 yılında çıkarılan bir nizamname ile uygulama İmparatorluk sınırları içerisindeki tüm belediyelere yaygınlaştırılmıştır. 1882 yılında çıkarılan Ebniye Kanunu ile de, belediye teşkilatı olan yerlerde, alt yapılar ve yolların düzenlenmesi konusu da, yapılarla birlikte esaslara bağlanmıştır (URL-14). Çıkma sokak yapımı yasaklanmış, yanan mahallelerin belediyece haritasının yaptırılması öngörülmüştür. İbadet yerlerinin avlularına, iskele ve meydanlara, halkın yararlandığı mesire yerlerine yapı yapılması yasaklanmış, yeni açılacak ya da genişletilecek yollarda yangın yerlerine ait haritaların yaptırılması öngörülmüştür. Bu dönemde yapılan uygulamalarda kentsel kamusal alanlarda donatı öğelerinin kullanımı sınırlıdır.

Ayrıca, 1866 yılında 1865 İstanbul yangını sonrası yangından etkilenen şehrin yaralarını sarmak üzere Islahat-ı Turuk Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon tarafından yukarıda belirtilmiş kanun hükümleri çerçevesinde çeşitli mevzii imar planları yapılmıştır. Ayrıca Beyazıt Meydanı, Ayasofya Cami önü, Unkapanı Caddesi gibi yeni yol ve meydanlar açılmıştır. Hiç kuşkusuz bu dönem uygulamalarında Paris'teki Haussmann uygulamalarının etkilerini görmek mümkündür. Hausmann'ın 'Kentsel Korumacılık' kavramını ilke edinerek başlıca anıtların ve binaların etrafı açılmış ve kentin ana yollarının büyük camiler ve büyük anıtların bulunduğu meydanlara doğru açılması şeklinde genişlemesi öngörülmüştür. Bu bağlamda Islahat-ı Turuk Komisyonu'nun kent mekânının iyileştirilmesinde büyük çabaları görülür (Yeşilkaya, 2007). Yabancı mimarlara meydan tasarımları yaptırılmıştır. Örneğin; J.A. Bouvar Beyazıt Meydanı için bir planlama yapmıştır (Resim- 13).

Resim 13. J.A. Bouvard'ın Beyazıt Meydanı için tasarımı (1902) (URL- 15).

Tüm bu çalışmalar ile Osmanlı şehirleri yeni bir fiziki görünüme bürünmeye başlamış, geniş sokak ve caddeler, taş yapılar, meydanlar ve bu kamusal alanlarda yer alan çeşitli anıtlar ile Pera, Galata, Karaköy gibi semtlerin görünümü Avrupa şehirlerini andırmaya başlamıştır. Bu anıtlar içinde en ünlüsü hiç kuşkusuz ki; Mimar Muzaffer Bey'in tasarlamış olduğu 31 Mart şehitleri için 1909 yılında yapımına başlanan ve 1911 yılında açılan Abide-i Hürriyet Anıtı'dır (Resim- 14).

Resim 14. Abide-i Hürriyet Anıtı (URL- 16).

2.CUMHURİYET SONRASI DÖNEMDE KENTSEL KAMUSAL ALANLARIN DÜZENLENMESİNE YÖNELİK YASA VE UYGULAMALAR

Atatürk, kent ve kentleşmeyi savaş yorgunu bir ülkeyi yeni bir yönetimle toparlama ve geliştirme zemini olarak görmüştür (Kaypak, 2014: 349). Bu bağlamda yeni başkent Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere kentlerin düzenlenmesine büyük önem vermiştir. Cumhuriyetten sonra kent ve kentleşme kavramları bu doğrultuda büyük önem kazanmıştır. Kentlere göçlerin artması ve modernleşme çabaları bu önemin değerini artırmıştır. Kentleşmenin getirdiği sorunları çözmek amacıyla birçok yasa ve tüzükler çıkarılmıştır. Örneğin; Osmanlı'nın son dönemlerinde çıkarılmış olan Ebniye Kanunu uzun sayılabilecek bir süre yürürlükte kaldıktan sonra bir kısım maddeleri 1933 yılında çıkarılan Belediye ve Yollar Kanunu ile, kalan hükümleri de 1956 tarihli İmar Kanunu ile yürürlükten kalkmıştır.

Tanzimat'tan Cumhuriyete kadar olan dönemde, temeli ulusçuluk hareketine dayanan I. Ulusal Mimarlık akımı etkili olmuş; bu akımın sadece mimarlık alanında değil kentsel kamusal alanların düzenlemelerinde de yansımaları görülmeye başlanmıştır. Bu amaçla kentsel kamusal alanların düzenlenmesine yönelik yasa ve uygulamaları da Erken Cumhuriyet dönemi ve Erken Cumhuriyet dönemi ilkelerinin gerilemeye başladığı 1950'li yılların ikinci yarısından 1980'lerin başına kadar olan süre ve 1980 sonrası dönemler olarak irdelemek doğru olacaktır.

2.1. Erken Cumhuriyet Dönemi (1923- 1950)

Kurtuluş Savaşı'ndan büyük yaralar alarak zaferle çıkan ülkenin yeni başkenti Ankara başta olmak üzere büyük ya da küçük tüm kentlerinde kentleşme olgusuna büyük önem verilmiştir. Kentlerde nüfus artışı, politik, bürokratik ve ekonomik büyümeden kaynaklı değişik işlevli birçok yapıya gereksinim duyulmuş, kentsel kamusal alanlarda da insanların birçok gereksinimi ortaya çıkmıştır.

Osmanlı'nın son dönemlerinde çıkarılmış olan Ebniye Kanunu daha önce de değinildiği üzere uzun sayılabilecek bir süre yürürlükte kaldıktan sonra bir kısım maddeleri 1933 yılında çıkarılan Belediye ve Yollar Kanunu ile yürürlükten kalkmıştır. Kentsel kamusal alanların düzenlenmesine ilişkin Osmanlı'nın son döneminde ortaya çıkan tüm çabalar Cumhuriyet ile birlikte sistemli bir hale gelip; kimlik kazanırken bazı uygulamalarda da var olan kamusal alanların düzenleme adı altında yanlış uygulamalara maruz kaldığı görülmüştür. Örneğin; 1926 'da İstanbul'un kurtuluşundan sonra, şehirde yapılan ilk önemli iş olarak meydanı işgal eden yol ve dükkânlar kaldırılmıştır. Ancak meydan sahip olduğu kullanım amacı ve kimliğinden uzaklaşınca İstanbul Belediyesi'nin o yıllardaki yetkilileri ile Karayolları mühendislerinin bu felaketli, çirkin uygulamalarının yarattığı tepki üzerine Prof. Högg, Prof. Piccinato ve Prof. Sedad H. Eldem yeni proje çalışmaları yapmışlardır (URL- 17).

Bu dönemde Devlet yeni yönetim biçimi ve modernleşme çabalarını halka anlatmak için mekânları özellikle de kentsel kamusal alanları kullanmış, bu alanlar ile simgelemiş ve çevresine mesajlar iletmıştır. Bu nedenle Erken Cumhuriyet döneminde tasarlanan kamusal alanları özerk mimarî yaratılar olarak düşünmek zordur. Meydanlar ve parklar bu bağlamda egemen siyasal ilişkilerin doğal bir ürünüdür (URL-18). Şehirlerin mekânsal kurgusu; sağlık, eğitim gibi alanlardaki reformları, mimariyle öne çıkarmış; meydan ve heykellere yer verilmiştir. Bu açıdan Ulus ve Kızılay meydanlarının kurgulanışı önemlidir. Ulus Meydanı, Ankara'nın kentsel ve kültürel modernleşmesiyle beraber yeni oluşturulan "Ulus" anlayışının ve Ulusal mücadelenin ifadesiyken, Kızılay Meydanı da Cumhuriyet ideolojisinin kurumsallaşmasını ve devletin bağımsızlığını mekânsal bir örgütlenmeyle dile getirmektedir (Sevinç, 2019: 55).

Sadece büyük kentlerde değil; Anadolu'nun birçok kentinde park yapılmıştır. Ankara Gençlik Parkı, Atatürk Orman Çiftliği, Samsun Gazi Parkı, Antalya Karaalioğlu Parkı, İzmir Kültür Parkı aklı gelen ilk örneklerdir. Erken Cumhuriyet döneminde, üretmek, sağlıklı olmak, gençlik ve spor kavramları çağdaşlaşmanın bir gereği olarak sunulduğundan özellikle bu parklar genç ve dinamik Türkiye'yi temsil etmekteydi (Resim- 15, 16,17). Yine bu dönemde anıtlar kentsel kamusal alanlarda belirli imgeler aracılığıyla temsil ettiği şeyleri nesnelleştirerek, yeni kurulan ulus devlet kimliğini toplumun bilincine taşımaları açısından önem kazanırlar. Süreç içinde meydanların anlamsal içeriği, anıtsal uygulamalarla kuvvetlendirilmiştir. Örneğin; Ulus

Meydanı'nda yer alan Heinrich Krippel tarafından tasarlanan “Zafer Anıtı” (1927) ve daha sonrasında Kızılay Meydanı için Anton Hanak ve Josef Thorak'ın gerçekleştirdiği “Güven Anıtı” (1935) ulusal mücadelenin, milli birliğin ve dayanışmanın temsilleridir (Sevinç, 2019: 55).

Resim 15. Samsun Gazi Parkı (Bozdoğan, 2002: 94).

Resim 16. Atatürk Orman Çiftliği Marmara Havuzu (URL-19), Bira Parkı (1939) ve kamusal alanda kentsel donatı öğesi olarak mobilyalar (URL-20).

Resim 17. Atatürk Orman Çiftliği Karadeniz Havuzu (URL-20).

I. ve II. Ulusal Mimarlık akımlarının biçimlendirdiği Cumhuriyet Türkiye'sinin kentlerinde kamusal alanların düzenlenmesi ve kentsel donatı öğelerinin tasarlanmasında bu akımlar etkili olmuşlardır. Ulus Devlet modelinin yansımaları özellikle okul, kışla, tren istasyonu gibi binaların milli üslupla yapılması ile ve Cumhuriyeti simgeleyen kentsel donatı öğelerinin yapımı ile görülmüştür (Sözen, 1996). Bu akımlar kapsamında meydan tasarımlarına öncelik verilirken zafer takları (Resim- 19), anıtlar, heykeller, havuzlar, istasyon binaları ve yakın çevre donatıları, yaya yolları ve kaldırımları yaygın olarak görülen kentsel donatı öğeleridir. Bu arada Türkiye'de peyzaj mimarlığı eğitiminin 1933 yılında kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde 'Süs Nebatları Şubesi' olarak başlaması, 1946 yılında Ankara Üniversitesi Bahçe Mimarisi ve Ağaçlandırma Kürsüsü'nün kurulması kentsel alan düzenlemelerine yeni bir boyut kazandırmıştır (Uzun ve Kesim, 2009).

Resim 18. İstanbul Beyazıt Meydanı 1930, Taksim Cumhuriyet Anıtı (1928) (URL-21, URL- 22).

Resim 19.Taksim Meydanı'nda kurulmuş tak (1923-1927).

Resim 20. Eminönü tramvay durağı, saat, yol, kaldırım ilişkisi, (1927) (URL- 23).

Bu dönemde sırasıyla mübadele ile gelen göçmenlerin iskân edilmesi için gerekli hususları belirleyen 13 Ekim 1923’de Mübadele İmar ve İskân Vekâleti, Cumhuriyet dönemi belediyeçiliği için ikinci önemli adım sayılan 16 Nisan 1924’de Umuru Belediye-i Mütcellik Ahkâm-ı Cezaiye önemli yasa ve uygulamalardır. 1924 yılında belediyeler açısından diğer bir önemli gelişme, belediyelerin hangi yerleşimlerde kurulacağına dair yapılan düzenlemedir. 1924 yılında çıkarılan, ‘Ebniye (Yapılar) Kanunu’ ile savaş sonrası yıkılan şehirlerin yeniden imarı için belediyelere geniş yetkiler tanınmıştır (Negiz, 2007: 13). Daha sonra 30 Mayıs 1928’de Ankara Şehri İmar Müdüriyeti Teşkilat ve Vazifelerine Dair Kanun, 14 Nisan 1930’da Belediye Kanunu, 6 Mayıs 1930’da Umumî Hıfzıssıhha Kanunu, 21 Haziran 1933 tarihinde ise Belediye Yapı ve Yollar Kanunu, 24 Haziran 1933’de Belediyeler Bankası Kanunu, 3 Ağustos 1936’da Şehirlerin İmar Planlarının Tanzimi İşlerine Ait Umumi Talimatname yürürlüğe girmiştir. Umumî Hıfzıssıhha Kanunu’nun 262. maddesi de nüfusu 20 bin veya daha fazla olan şehirler ve kasabaların belediyelerini, üç yıl içinde müstakbel şehir projesi tanzime, sokakların istikamet ve genişliğini, meydanların, umumî mahallerin, bahçelerin ve abidelerin yerlerini ve vaziyetlerini gösteren bir harita yapmaya, yapılacak tesisatın yıllara taksimine dair bir program oluşturmaya mecbur kılması (Artukmaç, 1957: 29; Uluengin ve Turan, 2005: 387; Ötekin, Demirarslan, vd., 2003: 99-111). 1930 yılında çıkartılan Belediye Kanunu da tüm belediyeler için zorunlu bir işlev alanı tanımlaması açısından önemli bir gelişmedir (Tankut, 2002, Keleş, 1978).

I. Ulusal Mimarlık Akımının yerini 1940’lı yıllardan itibaren Uluslararası İşlevsel üslup olan II. Ulusal Mimarlık akımı almıştır. Anıtsal yönü ağır basan, simetrik büyük ölçekli kamusal mekânlar Almanya ve İtalya’da olduğu gibi kısa zamanda belirli bir yoğunluğa ulaşmıştır. Artık büyük gösteriler, önemli toplantılar, geniş yığınlara ulaştırılması gerekli duyurular, bu yapılarda ve Taksim Meydanı gibi geniş kentsel mekânlarda gerçekleştirilir olmuştur. 1945 yılında çıkarılan İller Bankası Kanunu kapsamında İller Bankası desteği ile yapılan kentsel kamusal alan düzenlemeleri tüm ülkeye yayılmıştır. Bu kanun özellikle şehir, bölge, kasaba ve köylerin

imarına ilişkin plan ve programları destekleme amacıyla kredi sağlaması açısından önem taşımaktadır. 1945 yılına dek görülen büyük çaplı şehirleşme hareketleri, 1945 yılından itibaren küçük ölçekli imar hareketlerine yerini bırakmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi kentsel kamusal alan düzenlemeleri devletin yeni yönetim sistemini aktarma aracı olmuş, donatı öğeleri de bu amaca hizmet edecek şekilde biçimlenmiştir.

2.2. Erken Cumhuriyet Dönemi İlkelerinin Gerilemeye Başladığı 1950’li Yılların İkinci Yarısından 1980’lerin Başına Kadar Olan Dönem

Endüstrileşmenin yaygınlaşması ile birlikte köylerden kentlere göçlerin yaşandığı, kentleşmenin ivme kazandığı, ortaya çıkan konut talebinin karşılanması için inşaat sektörünün yoğun çalışmalar yaptığı 1950’li yıllarda kentsel kamusal alanların gereksinimi de söz konusu olmuştur. 1952’de mimarlık ve şehircilik müsabakalarına ait yönetmeliğin yürürlüğe girmesi, 1954’de TMMOB Mimarlar Odası’nın kurulabilmesine olanak sağlayan yasanın çıkması kentsel kamusal alanların düzenlenmesine yönelik çalışmaların tasarım yarışmaları ile yapılmaya başlanmasına yol açmıştır (Özorhon, 2008: 75). Kentlerde imar hareketleri ivme kazanmıştır. Ancak bu dönemde yapılan bütün kentsel kamusal alan çalışmaları daha çok trafik arterlerinin açılmasından ibarettir. 1950’li yıllarda şehir içi yollar özellikle de bulvarlar 20. yüzyılın anıtları olarak görülmüştür. İstanbul’da Barbaros Bulvarı, Vatan Caddesi Adnan Menderes Bulvarı, Sirkeci Florya Sahil Yolu gibi uygulamalar kusurları ile birlikte bu dönemde önemli uygulamalardır (Resim- 21). Mimar Turgut Cansever bu durumu şöyle eleştirmiştir:

“1957’de karayolu mühendislerinin yönetimi altında tarihi şehirde sayısız mimari abide yıkılıp yeni yollar açılırken Beyazıt Meydanı da tahrip edilerek, yol ve meydan seviyeleri değiştirilerek bir karayolu kavşağı haline sokuldu.” (URL-24).

Resim 21. Barbaros Bulvarı ilk yapıldığı dönemdeki durumu (URL-25), Adnan Menderes Bulvarı (1950-1960).

Sonuçta başta İstanbul olmak üzere şehirlerde yeni yapılan bu yollar, geleneksel dokuyu oluşturan mahalleleri ortadan kaldırmış bütün Türk şehirlerini birbirine benzer konuma getirmiş ve böylece kentlerde ciddi ölçüde kimlik sorunları ortaya çıkmıştır (Boysan, 2006).

Bu dönemde İstanbul Levent Yerleşmesi (1954), Ataköy Yerleşmesi (1958), Altunizade Emlak Bank konutları mahallesi gibi uydu kent yerleşimleri ile tanışan Türkiye’de kentsel kamusal alanların sayısı artmış ve kentsel donatı öğeleri üretimi gündeme gelmiştir (Resim- 22).

Resim 22. Levent Mahallesi ve kentsel kamusal alan düzenlemeleri (URL-26).

1960'lı yıllardan itibaren ülkede siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal ve eğitim alanlarında değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Bu değişimler içinde 1961 yılında Şehircilik ve 1968 yılında Peyzaj Mimarlığı ve Süs Bitkileri bölümlerinde eğitim verilmeye başlanması da konuyla ilgili çalışmalara ilgiyi artırmıştır. Böylece mimarlar ve şehirciler daha önce değinilmemiş sorunları gündeme getirebilmişler ve kentlerin oluşumunda kentsel donatı elemanları tasarımının önemine dikkat çekmişlerdir. Bu dönem Cumhuriyetin ilk yıllarına kıyasla kentsel kamusal alan düzenlemelerinin en ciddi biçimde kurumsallaştığı dönemdir (Resim- 23, 24). 1952'de mimarlık ve şehircilik müsabakalarına ait yönetmeliğin yürürlüğe girmesi ile başlayan proje müsabakaları kentsel kamusal alanların düzenlenmesinde 1960'lı yıllarda da destekleyici unsur olmuştur (Resim- 24). Meydanların yeniden düzenlenmesi için çeşitli yarışmalar düzenlenmiştir. Bu proje yarışmalarından biri olan Mimar Turgut Cansever tarafından kazanılan yarışmada Beyazıt Meydanı'nın yeniden düzenlenmesi söz konusudur (Resim- 23). Turgut Cansever'in 1960'lı yıllarda hazırladığı bu ödüllü projesinin tam adı "Beyazıt Meydanı Yayalaştırma ve Düzenleme Projesi"dir. Mimar Cansever, çizdiği tasarımın özelliğini kendi ifadesiyle şöyle anlatmıştı:

"Büyük bir heyetin tetkikine sunulan projelerden, hazırlamış olduğum ve meydanı tamamen insanlara hizmet edecek bir yaya alan haline dönüştüren, üniversite yapıları ile cami arasındaki yön çelişkisini cami-kible doğrultusunu hâkim hale getirerek ve bu yöne uyararak, camiyi yücelterek çözümleyen teklifim tercih edildi." (URL-24).

Resim 23. Mimar Turgut Cansever'in Beyazıt Meydanı düzenlemesi için yapmış olduğu eskiz (URL-24).

Resim 24. Bakırköy Meydanı düzenlemesi (1960).

30 Eylül 1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması ile beş yıllık kalkınma planları gündeme gelmiştir. Bu planlarda kentlerin gelişiminde yapılması gerekenler belirlenmiştir. Ayrıca bu dönemde, eğitim, toplu konut ve sanayi yapıları konusunda gözle görülür çalışma ve uygulamalar da toplumdaki hızlı değişmeye ve kentsel kamusal alanların gelişimine neden olmuştur. Bu gelişim çok hızlı bir şekilde meydana gelmiştir. Yoğun göç etkisinde kalan kentlerde yaşanan kimlik ve kültür sorunları, taşıt ulaşımının artışı ile birlikte metropoliten kent olgusu ile tanışan büyük kentlerde nüfusun da artmasıyla birlikte çocuklar için kamusal alan ihtiyacı gündeme gelmiş ve bu alanlar için donatı elemanları üretilmeye başlanmıştır (Resim-25). Ayrıca üretim- tüketim ilişkisi sonucu bir iletişim aracı olan reklam panoları kentlerde

yerini almıştır (Resim- 25). Öte yandan 1960'lı yıllar sanatın galeri ve müzelerden çıktığı kamusal alanlara yayıldığı dönem olarak da önemlidir. Kamusal sanat tanımı altında birleşen bu uygulama çeşitli malzeme, teknik ve biçimlerde yapılan birçok sanat pratiğinde kendini göstermiştir. 1970'li yıllarla beraber kamusal sanat, kentsel tasarımın bir parçası olarak görülmüş ve sanatçı, mekân tasarımcısı ile birlikte disiplinler arası çalışmaya başlamıştır. Kamusal sanat çalışmaları kentsel tasarım içinde peyzaj tasarımından mimari eleman tasarımına, yerleştirmelerden kentsel donatı ve yüzey tasarımlarına kadar birçok türde ortaya çıkmıştır ve günümüzde de bu tür uygulamalar sıklıkla görülmektedir (Özgündoğdu, Özçelik vd, 2018: 1081) (Resim- 26).

Resim 25. 1960'larda İstanbul ve çocuk parkları, 1960'lar Galata Köprüsü ve kentsel donatı öğeleri (URL-27).

Resim 26. Kamusal sanat çalışması, Arnavutköy, (1970); metro istasyonunda kamusal sanat çalışması 2000'li yıllar (URL-28).

1970'li yıllarda dünyada ve Türkiye'de yaşanan petrol krizi ekonomiyi derinden sarsmış ve kentler bina ve kentsel donatı öğesi yapımında ucuz malzeme seçimi tercih edilmiştir (Ulu, Karakoç, 2004: 59). Kentlere göçler yoğunlaşırken 'bacasız sanayi' olarak isimlendirilen turizm sektörünün yaygınlaşması ile sonuçta toplu konut alanları ve turizm yapılarının sayısı artmış ve böylece kentsel kamusal alanlara gereksinim de çoğalmıştır.

2.3. 1980 Sonrası Dönem

1980’li yıllar sosyo- ekonomik ve kültürel açıdan dünyada ve Türkiye’de küreselleşmenin yoğun olarak yaşandığı dönem olmakla birlikte kentsel kamusal alanların ihtiyaçları Türkiye’de de tüm dünya kentleri ile benzerlikler göstermekteydi. Bir yandan uydu kentlerin ve kapalı sitelerin inşasının hızla devam ettiği bu dönemde kentlerde kentsel donatı öğelerinin tasarımlarında bu öğelerin kentlerin simgesi haline dönüşmesi için çaba sarf edilmiştir. Taşıt ulaşımının çeşitlenmesi ve artması kentsel kamusal alanların tasarımında trafiğin önemli bir tasarım unsuru olarak ele alınmasına neden olmuştur. Trafik artışı, havayolu ve karayollarının, deniz yollarının ve raylı sistem taşıt ulaşımının geliştirilmesi sorunu da işaret levhaları, otoyol-köprü gişeleri, alt ve üst geçitler, otobüs durakları, metro ve tramvay istasyonları, alışveriş merkezlerinin çevre düzenlemeleri, baz istasyonları, ATM’ler, bilet makineleri, umumi tuvaletler, güvenlik kabinleri, turnikeler, çöp konteynerleri, geri dönüşüm kutuları gibi yeni donatı öğeleri ile kent insanını tanıştırmış ve kentsel donatı öğelerinin kullanımının artışına neden olmuştur (Resim- 27).

Resim 27. 1980’lerde kentsel donatı öğelerinden telefon kulübeleri ve otobüs durakları.

Toplu konut yasaları ve imar afları, 1999 Marmara ve Düzce depremleri sonrası ortaya çıkan kentsel dönüşüm çalışmaları ile kentsel kamusal alanların düzenleme çalışmaları pekiştirilmiştir. Aynı dönemde iletişim ve teknolojik olanakların ülkenin en ucra köşelerine götürülerek ülke insanları arasında yaşam olanakları eşitliğinin sağlanması amacıyla uygulamalar yapılmış, özellikle ülkenin her köşesinde telefon kabini, elektrik direği, yol işaret tabelaları, çeşmeler, oturma elemanları, çöp kutuları ve konteynerleri gibi kentsel donatı öğelerinin kullanımı artmıştır. İnsan topluluklarının bir araya gelerek sosyalleşme, iletişim, kültür gibi amaçlarla kullanılan meydanların yapımına öncelik verilmiştir. Kazlıçeşme, Maltepe toplanma alanları bu konudaki önemli çalışmalardır. Kentsel kamusal alan düzenlemeleri ile kentsel donatı öğelerinin tasarımında ‘Sürdürülebilirlik’ ilkesinin benimsendiği örnekler de görülmektedir. Kentler için yerel yönetimlerin kısa, orta, uzun vadelerde gerçekleştirdikleri kent planları kapsamında geleceğe bakış dikkate alınır, eko kentler, yeşil kentler, sürdürülebilir kentler gibi çevreci kent tanımları günümüzde güncel bir hale gelmiştir (Şatır, 2015: 7) (Resim-28). Geri dönüşüm, yeniden kullanılabilirlik, atık değerlendirme gibi hususlar dikkate alınarak üretilen kent mobilyaları, yeşil bir çevre için bisiklet yolları, güneş enerjisi ile çalışan duraklar, sağlıklı yaşam parkları gibi yenilikler kentlerimizi donatmaya başlamışlardır. Tüm bu yenilikler yaşanırken Avrupa Birliği’ne girme çabaları içerisinde ‘Evrensel Tasarım’ ilkesi unutulmamış, kentsel alan düzenlemeleri ve kentsel donatı öğelerinin tasarımında ‘Engelliler için tasarım’ ve ‘Ulaşılabilirlik’ hedeflenmiştir. Duru’nun ifadesine göre (2005: 59). Avrupa Birliği’nin kentsel

yaşamı ilgi alanı içinde görmesinin ve kentsel politikaların gelişim doğrultusunu belirleyecek yol gösterici metinler ortaya koymasının en önemli nedeni, Avrupa'nın dünyanın en kentleşmiş bölgelerinden birini oluşturmasıdır.

Resim 28. Güneş enerjisi ile aydınlanan çevreci bir durak- İzmit (URL- 29).

3194 sayılı İmar Kanununun (1985) Amaç maddesinde: “Yerleşme yerleri ile bu yerlerdeki yapılaşmaların; sağlık ve çevre şartlarına uygun teşekkülünü sağlama” şeklindeki ifade, kentsel kamusal alanların düzenlenmesi konusunda kentsel tasarım için kabul edilmesi gereken temel performans ölçütlerini oluşturmaktadır (URL- 30). 2002 tarihli “Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği”, “kentsel tasarım projeleri yarışmaları” ile ilgili tanımlama yaparken, projelerin içermesi gereken konu başlıklarını sıralamıştır. Uygulamaya ilişkin bir hüküm içermemektedir. “Kentsel Tasarım Projesi”nin ne olduğuna ilişkin ilk tanımlama, 2006 yılında, Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Yönetmeliği’nde yapılmış; imar planı ile olan bağlantı ve ölçek konusuna açıklama getirilerek, projelerin Toplu Konut İdaresi’nin uygun görüşü alınarak, Belediyece uygulamaya konulacağı belirlenmiştir (URL-31).

2007 yılında Bayındırlık ve İskân Bakanlığı tarafından başlatılan Kentleşme Şurası’nda nitelikli kentsel yaşam ve mekânın sağlanmasında kentsel tasarımın etkin rol oynadığı hususunun altı çizilmiştir. Resmi Gazetede 4/7/2011 tarih ve 27984 sayı ile yürürlüğe giren 644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayınlanmış ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlığın kurulması ile birlikte ‘Kentsel Tasarım’ kavramı mevzuatta yer almış ve mevzuat alt yapısını oluşturan önemli çalışmalara yön vermiştir. Bu kapsamda Çevre ve Şehircilik Bakanlık bünyesinde Mekânsal

Planlama Genel Müdürlüğü altında Kentsel Tasarım Dairesi 2012 tarihinde kurulmuştur. Ayrıca Bakanlık, bu kapsamda kentsel tasarım tanımını ve içeriğine ilişkin usul ve esasları belirlemeye yönelik mevzuat altlığını oluşturmak için Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ni 2014 yılında tamamlamıştır (Özer, 2017: 55-57). Yönetmeliğin kentsel tasarım projelerine dair esaslar bölümünde; kent tasarım kavram planı ile kentsel tasarım projesinin tanımı, imar planı içinde özel tasarım alanında yapılacak kentsel tasarım projeleri uygulama koşulları, kentsel tasarım projesinde dikkate alınacak araştırma verileri, farklı işlevde planlama bölgelerinde yapı adası bazında yapılacak kentsel tasarım projeleri için yapılacak çalışmalar, kentsel tasarım rehberlerinin kavram, kapsam ve sürecine ilişkin değerlendirmeler bulunmaktadır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın bir proje olarak gündeme getirdiği ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin üstlendiği "Kentsel Tasarım Rehberlerinin Hazırlanması" projesi (2016), kentsel kamusal alanların düzenlenmesi konusunda kentsel tasarım bileşenlerinin "rehberlik" yönüyle bir araya getirilmesi ve konunun yasal süreçlerle ilişkilendirilebilmesi için önemli bir adımı oluşturmaktadır (URL-32). 2014 yılında yürürlüğe giren Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nde "kentsel tasarım projesi"nin tanımı yapılmış ve Onuncu Bölüm'ünde de, 30. Madde ile "Kentsel Tasarım Projelerine Dair Esaslar" yer almıştır. Bu doküman bir "ilk" olma özelliğini taşımaktadır. Bir kazanım olarak değerlendirilmektedir (URL-32).

Kentsel tasarım rehberleri mekânsal kalitenin artırılmasına yönelik araçlardır. Mekânda bu yönde yapılacak düzenlemeler rehberlerin ana konusunu oluşturur. Anayasa'nın 56. maddesindeki, "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir." ifadesi bu yönde yapılması gereken mekânsal düzenlemeler için en üstte bir çerçeve çizmektedir. Kentsel tasarım açısından bakıldığında, doğrudan mekânsal düzenlemelerle ilgili amaçlar taşımayan mevzuatlarda da kentsel tasarıma referans verildiği görülmektedir. Metinlerde kentsel tasarım konusu daha çok 'kentsel tasarım projeleri' şeklinde geçmektedir. Kentsel tasarım projesi tanımı, proje sürecine dair hükümler, kentsel tasarım projesi yapma yetkisi gibi konular ele alınmaktadır. Özetlemek gerekirse 1980 sonrası dönemde 'Kentsel tasarım projeleri'ne referans veren kanun ve yönetmelikler şu şekildedir (URL-32);

Kentsel tasarım projesi tanımı:

- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği
- Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Yönetmeliği'nde yer almaktadır.

Kentsel tasarım proje hazırlanması süreci:

- Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği
- 6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği
- Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Mühendislik, Kentsel Tasarım Projeleri, Şehir ve Bölge Planlama ve Güzel Sanat Eserleri Yarışmaları Yönetmeliği
- Kamu İhale Kanunu • Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu
- Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Yönetmeliği
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
- Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik

- Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi Ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik
- Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik
- TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Serbest Peyzaj Mimarlık Müşavirlik Hizmetleri Uygulama, Meslekî Denetim, Büroların Tescili Ve Asgarî Ücret Yönetmeliği'nde yer almaktadır.

Kentsel tasarım projesi yapma yetkisi verilmesi:

- Büyükşehir Belediyesi Kanunu
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
- Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun
- Toplu Konut İdaresi Kaynaklarının Kullanım Şekline İlişkin Yönetmelik
- Altyapılı Arsa Üretimi ve Bu Arsaların Tahsis Yoluyla Satışına İlişkin Yönetmelik
- Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu
- Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Yönetmeliği
- Expo 2016 Antalya Ajansı Mal ve Hizmet Alım-Satım ve Yapım İşleri İhale Yönetmeliği
- Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği Kentsel tasarım projesine uyma yükümlülüğü;
- Altyapılı Arsa Üretimi ve Bu Arsaların Tahsis Yoluyla Satışına İlişkin Yönetmelik kapsamında yer almaktadır.

Öte yandan giderek beton yığını haline gelen kentlerde, insanların doğa ile bütünleşebileceği, temiz hava alarak gezebileceği alanlara ihtiyacın artması, özellikle yerel yönetimler tarafından şehir içi parkların yapımını gerektirmiş hatta Millet Bahçelerinin yeniden yapımı gündeme gelmiştir (Resim- 28). Böylece kentsel donatı öğelerinin kullanımı artış göstermiştir. Tüketim toplumu olmanın sonucu alışveriş ve alışveriş mekânları kavramının genişleyerek şehirlerimizde büyük alışveriş merkezleri yapılması da kentsel donatı öğeleri kullanımı ve tasarımında yeni uygulamalara yol açmıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken Osmanlı döneminden kalan ve günümüzde kentsel alanların birer ögesi olan tarihi eserlerin özgünlüğünü, tarihi ve çevresel özellikleri ile sanatsal ve tasarımsal özelliklerinin korunmasının ivedilikle ele alınmasının gerekliliği üzerinde durulması gereken ciddi bir konu olarak gündeme gelmiştir (Resim- 30).

Resim 29. Konya Meram Dutlu Millet Bahçesi (URL-33)

Görülmektedir ki; kentsel kaliteyi arttırmak üzere hukuki ve bürokratik çalışmalar ışığında sosyo-kültürel, ekonomik ve mekânsal boyutta çalışmalar yapılması gereği bu dönemde kültürel etkinliklere ilgiyi oluşturmuş, potansiyellerin kullanımı ve insan için daha yaşanabilir bir çevre sağlamak kentsel kaliteyi geliştirmede önemli unsurlar haline dönüşmüştür. Kamusal mekânların çekici olabilmesi için detay ve malzemelerin, peyzaj öğelerinin dengeli bir şekilde dağılımı ile sanat, uyum ve yaşanabilirliğin sağlanmasının gerekliliği kentsel donatı elemanı tasarımı yapan meslek gruplarının endüstri ürünleri tasarımcısı, içmimar ve çevre tasarımcısı gibi meslek gruplarını da dâhil ederek çeşitlenmesi 1980 sonrası dönemde bu konudaki çalışmaları arttırması ile daha net bir biçimde bu dönemde algılanabilmektedir.

Resim 30. Acıbadem II. Mahmud Dikilitaşının geçmişteki (1938) ve günümüzdeki durumu (2019) (URL-34).

SONUÇ

İnsanın toplu olarak yaşamını sürdürdüğü kentler açık ve kapalı mekânların kültürle birlikte bir araya gelerek oluştuğu somut oluşumlardır. Aynı zamanda yaşam ve tasarım alanında görülen teknolojik gelişmeler kentin bu somut yapısını değiştirmekte ve bir tasarım aracı olarak tasarımcılara ve kullanıcılara çeşitli olanaklar yaratmaktadır. Bu aşamada kentsel kamusal alanların tasarımı konusu gündeme gelmektedir. Tarihsel süreçte insanların, günlük yaşam içerisinde ihtiyaçlarını karşılamak üzere kent içinde kamusal alanları düzenleme çalışmaları görülmektedir. Kamusal alan insanların günlük eylemlerini ya da özel günlerdeki eylemlerini gerçekleştirdikleri, toplumu birbirine bağlayan ortak bir zemin olarak tanımlanmaktadır. Bu çaba içinde kamusal alanlarda kullanılmak üzere heykel, çeşme, kent mobilyası gibi bazı donatı öğeleri de ortaya çıkmıştır.

Disiplinlerarası bir tasarım olgusu olan kentsel kamusal alanların tasarımına yönelik çeşitli çalışmalar yapılmakta; açık alanların düzenlenmesi, yapı topluluklarının tasarımı, bina cephelerinin düzenlenmesi, donatı öğelerinin tasarımı ve düzenlenmesi, kentin temizliği, iletişim araçlarının kullanımı ve yerleştirilmesi, kentsel dönüşüm uygulamaları gibi çeşitli projeler kentlerde uygulanmakta ve bu tasarım ile uygulamalar kentlerin kimliklerini oluşturmaktadır. Bu uygulama sürecinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kanun ve yönetmelikler kapsamında çalışmalar, kentsel tasarımcılar, mimarlar, peyzaj mimarları, içmimar ve çevre tasarımcıları, endüstri ürünleri tasarımcıları gibi çok geniş yelpazede tasarım disiplini yakından ilgilendirmektedir.

Türkiye açısından konu ele alındığında kentsel kamusal alanların düzenlenmesi ve donatı öğelerinin kullanımına yönelik çalışmaların Tanzimat'ın ilanı öncesi dönemde Osmanlı İmparatorluğunun hüküm sürdüğü coğrafyada 15. Yüzyıla dek dayandığı ve devletten ziyade daha çok varlıklı insanlar ya da yüksek kademe devlet adamları tarafından yaptırıldıkları görülmektedir. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile birlikte başlayan ve ivme kazanan Batılılaşma hareketleri kentsel kamusal alanların da kent yaşamında önemini gündeme getirmiş, yasa ve yönetmelikler yapılmaya başlanmış ve devlet eliyle çalışmalar yürütülmüştür. Tanzimat öncesi dönemde çeşmeler, sebiller, anıtlar gibi donatı öğelerinin kullanılmış; Tanzimat ile birlikte kamuya açık park ve mesire alanları yapılmaya başlanmış, ' Millet Bahçeleri' kavramı ortaya çıkmıştır. Cumhuriyetin kuruluşu ile birlikte, özellikle Cumhuriyeti simgeleyen donatı öğelerinin yapımı gündeme gelmiş, 20. yüzyılın ikinci yarısına gelinceye kadar Türkiye'de kentsel kamusal alanların düzenlenmesi, devletin yeni ideolojinin aracı konumunda gelişmiştir. 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise sanayileşme, kentleşme, eğitim, turizm, teknoloji ve yerel yönetimler yasasındaki değişiklikler ve yeni atılımların da getirdiği unsurların etkisiyle Batılılaşma / Modernleşme çabalarıyla kentlerde kamusal alanların tasarımı önem kazanmıştır. Atatürk, kent ve kentleşmeyi savaş yorgunu bir ülkeyi yeni bir yönetimle toparlama ve geliştirme zemini olarak görmüştür. Bu bağlamda yeni başkent Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere tüm Anadolu kentlerinde kentlerin düzenlenmesine büyük önem vermiştir. Bu dönemde anıtlar kentsel kamusal alanlarda belirli imgeler aracılığıyla temsil ettiği şeyleri nesnelleştirerek, yeni kurulan ulus devlet kimliğini toplumun bilincine taşımaları açısından önem kazanırken, meydanlar da Cumhuriyet ideolojisinin kurumsallaşmasını ve devletin bağımsızlığını mekânsal bir örgütlenmeyle dile getirmiştir. 1950'li yıllardan itibaren kentleşme ivme kazanmış, konut ihtiyacı artınca planlanan yeni konut alanları da kentsel kamusal alanlar konusunda yeni çalışma alanları oluşturmuştur. Taşıt ulaşımının çeşitlenmesi ve artması

kentsel kamusal alanların tasarımında trafiğin önemli bir tasarım unsuru olarak ele alınmasına neden olmuştur.

Özetlemek gerekirse kamusal alan kavramı fiziki bir alan düzenlemesinden çok sosyolojik, ideolojik, sosyo- kültürel, tarihsel bir anlama karşılık gelmektedir. Unutulmamalıdır ki her kent kamusal bir oluşumdur. Kamusal alanlar kentlerdeki hareketlilik, kullanım, sosyalleşme ve kimlik alanlarıdır. Kamusal alanlar kent, toplum ve devlet kültürünün aynasıdır.

KAYNAKLAR

- Akkoyunlu, K., (2007). “Sürdürülebilir Kent”, Kent ve Politika: Antik Kentten Dünya Kentine, Der: Ayşegül Mengi, Ankara, İmge Yayınevi, 11-26.
- Artukmaç, S., Türk İmar Hukuku. Ankara: Gürsoy Basımevi, 1957.
- Bahçeci, H., I., (2018). “Kent Mekânında Kamusal Alan: Richard Sennett Perspektifinde Bir İnceleme”, Memleket Siyaset Yönetim (MSY), Cilt 13, Sayı 29, Haziran 2018, 111-128.
- Boysan A., (2006). Mimar Gözünden Derlemeler.İstanbul: Mimarlar Odası Yayınları.
- Bozdoğan, S., (2002). Modernizm ve Ulusun İnşası. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çelik, F.,(2018), “Geç Osmanlı Dönemi Kentsel Mekanda Batılılaşma Etkileri: Konya Millet Bahçesi”, SUTAD Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 44, 331-350.
- Demirarslan, K.O. (2016). “Kentsel Gelişmenin Hava Kalitesi Üzerine Etkileri Ve Doğu Karadeniz Bölgesi Kentlerindeki Partikül Madde Kirliliği”, Karadeniz Araştırmaları, Kış 2016, Sayı 52,,27-55.
- Duru, B. (2005). “Avrupa Birliği Kentsel Politikası ve Türkiye Kentleri Üzerine”, Mülkiye Dergisi, Sayı:246,Cilt:XXIX, 59-76.
- Erdönmez, M. E., Akı, A., (2005).“Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri”, Megaron, Cilt 1, Sayı 1, 67-87.
- Gürbüz, E., (2009), Tarih İçerisinde İstanbul’daki Mesire Olgusu ve Mesire Alanlarının Geçirdikleri Değişimin Kağıthane Mesiresi Örneği Üzerinden İrdelenmesi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü: (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).
- Gürkan, Ü. Ç.. (2019).“Erken Cumhuriyet Döneminde Kamusal Mekânda Modernliğin Temsili: Isparta Kenti Örneği”, TÜBA-KED 19/2019, 145-158.
- Gürkaş, T. (2009). “Bir Mimarlık Tarihi Alanı Olarak Türkiye’de Peyzaj Mimarlığı Tarihi ve Peyzaj Mimarlığı Devlet İdeolojisi İlişkisi”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 7, Sayı 13, 171-190.
- Kaypak, Ş., (2014), “Atatürk’ün Kent Ve Kentleşmeye Bakışı; Örnek Olay: Ankara’nın Kentleşmesi”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Mustafa Kemal University Journal of Graduate School of Social Sciences Yıl/Year: 2014 ♦ Cilt/Volume: 13 ♦ Sayı/Issue: 27, 349-365.
- Kedik, A.,S., (2011). “Kamusal Alan, Kent ve Heykel İlişkisi”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 11, S. 1, 2011, 229-240.

- Keleş, R., (1978). 100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut Ve Gecekondu. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Keleş, H. (2001). “Vakfiyelere Göre XV. Yüzyılda Bursa’da İmar Faaliyetleri”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 1, 177-188.
- Keleş, R. (2002). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Memlük, Y. (2009). “Bulvarın Yeşil Parçaları” (ed. H. Çağatay Keskinok), Cumhuriyet Devrimi’nin Yolu: Atatürk Bulvarı, Ankara: Koleksiyoncular Derneği Yayını.
- Negiz, N., (2007). Türkiye’de Büyükşehir Belediyelerde Hizmet Etkinliği Ve Eğitim İlişkisi: Alan Araştırması Ve Bir Model Önerisi. T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Dr. Tezi, Isparta 2007.
- Ötekin, K., Demirarslan, D., Bilgic, D. E., Ilter, T., “Tanzimattan Günümüze Fiziksel Çevre Düzenlemesi ve Fiziksel Çevre Kurucu Ogelerinin Gelişimi”, II. Uluslararası Kent Mobilyaları Sempozyumu & Fuarı / II. International Symposium for Street Furniture & Fair, İstanbul, 24-27 Nisan 2003, Bildiriler Kitabı 10. Bildiri, 99-111.
- Özer, M., (2017). “Kamusal Mekânda Kentsel Tasarım Rehberlerinin Etkinliği Üzerine Düşünceler”, Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu, Editör: Doç.Dr. H.Selma Çelikyay, Bartın Üniversitesi Yayınları No: 30 Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları No: 01, Bartın.
- Özgündoğdu, F., Ç., Özçelik, H., Çınar, D., K., (2018). “Kentsel Tasarım Sürecinde Kamusal Sanat Ve Samsun Kenti Seramik Yüzey Uygulaması Örneği”, Ulakbilge, 2018, Cilt 6, Sayı 27, Volume 6, Issue 27, 1079-1094.
- Özorhon, F., (2008). Mimarlıkta Özgünlük Arayışları: 1950–60 Arası Türkiye Modernliği, İstanbul Teknik Üniversitesi □ Fen Bilimleri Enstitüsü, Dr. Tezi.
- Sevinç, M., (2019). “Bir Hafıza Mekânı Olarak Kent Meydanı ve Dönüşümü: Otto Herbert Hajek’in Ankara Hergelen Meydan Projesi Örneği”, Akdeniz Sanat Dergisi Cilt: 13, Sayı:24, 47-62.
- Seyitdanlıoğlu, M. , (1996). Yerel Yönetim Metinleri (V): Turuk Ve Ebniye Nizamnamesi Ve Getirdikleri, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 5, Sayı 3, Temmuz 1996, 67-81.
- Söğüt, S., G. (2016). “İstanbul’un İmarı Ve Yangınlar- 19. Yüzyıl İstanbul’unda Modern İmar Uygulamaları: Yangın Yeri Düzenlemeleri”, Toplumsal Tarih . Temmuz 2016, 50-61.
- Sözen, M. (1996). Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi. İstanbul: T.İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şatır, S., (2015), “Sürdürülebilir Kentsel Mekânlar & Kent Mobilyaları”, Tasarım- Kuram, sayı 19, 1-19.
- Tankut, G., (2002). “Kentler”, Bilim Ve Teknik Dergisi. İstanbul: Tübitak Yayınları, Aralık 2002.
- Tekeli, İ., (1998). “Mimarlık ve Politika”, Arredamento Mimarlık Dergisi. İst. Sayı 08.
- Tekeli, İ. (2001). Modernite Aşılırken Kent Planlaması. Ankara: İmge Kitapevi.

Ulu, A., Karakoç, İ., (2004).“Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi”, Planlama 2004/3, 59-66.

Uluengin, M., Turan,Ö. (2005). “İmparatorluğun İhtişam Arayışından Cumhuriyetin Radikal Modernleşme Projesine: Türkiye’de Kentsel Planlamanın İlk Kentsel Planlamanın İlk Yüz Yılı”, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 3, Sayı 6, 353-436.

Uzun, O., Kesim, G.,(2009). Türkiye’deki Peyzaj Planlama Eğitimi Üzerine Bazı Görüş ve Öneriler. Peyzaj Planlama ve Tasarım Sempozyumu. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü. Ankara

Yeşilkaya, N. (2007). “19. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul Beyazıt Meydanı ve Kentsel Mekâna Yönelik Tasarım İzleri: Aks, Arkad, Yapı Yüzü”, Mimarlık Dergisi, sayı 334.

Yörükân, A. (2006). Şehir Sosyolojisinin Ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri. Ankara: Nobel Yayınevi.

URL-1:

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5d98c01c807d84.55433733, 14.03.2019.

URL-2: <https://www.businessinsider.com/beautiful-public-spaces-according-to-designers-2016-12#the-streets-of-borehamwood-england-14>, 14.03.2019.

URL-3: <https://csb.gov.tr/osmanli-da-sehircilik-anlayisi-makale>, 14.03.2019.

URL-4: <https://gezilmesigerekenyerler.com/istanbul/kamondo-merdivenleri-tarihi-mimarisi-nerede-nasil-gidilir.html>, 14.03.2019.

URL-5: <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-vefik-pasa>, 14.03.2019.

URL-6: <http://www.dergibursa.com.tr/bursanin-sahne-almis-hali/>, 14.03.2019.

URL-7: <https://www.modamuzayede.com/urun/37236/kp-osmanli-donemi-ist>, 14.03.2019.

URL-8: <https://twitter.com/OttomanArchive>, 14.03.2019.

URL-9: <https://cloppe.com/post/13322/gulhane-parki>, 14.03.2019.

URL-10:

https://www.google.com/imgres?imgurl=https%3A%2F%2Fi.pinimg.com%2Foriginals%2F7a%2F7f%2F3d%2F7a7f3d1aed978e02ca360570cd2b20c9.jpg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.pinterest.com%2Fpin%2F535435843179019602%2F&docid=9wiXoXMprea_ZM&tbnid=VbY_rBjvCYF6dM%3A&vet=10ahUKEwiE69uktIrlAhXLKVA KHUyUAdkQMwhDKAAwAA..i&w=600&h=382&itg=1&bih=608&biw=1366&q=ferbah%C3%A7e%20park%C4%B1%201910&ved=0ahUKEwiE69uktIrlAhXLKVAKHUyUAdkQMwhDKAAwAA&iact=mr&uact=8, 14.03.2019.

URL-11: <https://www.pinterest.co.kr/pin/453948837421068847/?lp=true>, 14.03.2019.

URL-12: <http://www.eskiturkiye.net/3375/1890larda-canakkale-saat-kulesi#lg=0&slide=0>, 14.03.2019.

URL-13: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/21/57.pdf>, 14.03.2019.

URL-14:

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d20/c037/b018/tbmm200370180097.pdf>, 14.03.2019.

URL-15: <http://www.doganhasol.net/beyazit-meydaninin-oykusu-beyazit-meydani-bugunku-haline-nasil-geldi.html>, 14.03.2019.

URL-16: <https://www.dusuncemektebi.com/d/187604/semavi-eyicenin-kaleminden-%C3%82bide-i-hurriyetin-hikayesi>, 14.03.2019.

URL-17: <https://www.insaport.com/haberler/beyazit-meydanina-turgut-canseverin-odullu-projesi/>, 14.03.2019.

URL-18: <http://www.altust.org/2014/01/erken-cumhuriyet-turkiyesi-ve-kamusal-yesil-alan/>, 14.03.2019.

URL-19: <http://www.arkitera.com/haber/5-soruda-basbakanlik-hizmet-binasi/>, 14.03.2019.

URL-20: <https://haber.sol.org.tr/kent-gundemleri/devlet-ciftliginden-rant-odagina-ataturk-orman-ciftligi-haberi-48135>, 14.03.2019.

URL-21: <https://gazetemanifesto.com/2015/yontma-tas-devrinden-cumhuriyete-12153/>, 14.03.2019.

URL-22: <https://i.pinimg.com/originals/dc/80/66/dc80660e7456d5da1f9d22d320e9c1d4.jpg>, 14.03.2019.

URL-23: <http://www.eskiistanbul.net/214/eminonu-yeni-cami-karsisinde-yer-alan-tramvay-duragi-1927>, 14.03.2019.

URL-24: <https://www.insaport.com/haberler/beyazit-meydanina-turgut-canseverin-odullu-projesi/>, 14.03.2019.

URL-25: <https://www.degisti.com/index.php/archives/7832>, 14.03.2019.

URL-26: <http://www.eskiistanbul.net/tag/levent/>, 14.03.2019.

URL-27: <https://www.wannart.com/galata-koprusu-1960-wannart/>, 14.03.2019.

URL-28: <https://sanatart.wordpress.com/>, 14.03.2019.

URL-29: <http://www.gesteknoloji.com/category/ges-kent-mobilyalari/>, 14.03.2019.

URL-30: <http://www.yds.gov.tr/dosyalar/1326977938-3194.pdf>, 14.03.2019.

URL-31: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5104.pdf>, 14.03.2019

URL-32:

https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/editordosya/file/Kentsel%20Tasarim/Kentsel%20Tasarim%20Rehberleri/KENTSEL%20TASARIM%20REHBERLERI_Cilt3.pdf, 14.03.2019.

URL-33: <http://www.hakimiyet.com/konyanin-gozdesi-dutlu-millet-bahcesi-1258082h.htm>, 14.03.2019.

URL-34: <http://tarihresmi.blogspot.com/2017/03/istanbulun-kaybolan-nisan-taslar.html>, 14.03.2019. Kaynak belirtilmeyen görseller yazar arşivindedir.